УСМАН ТА МАРТА

ОПОВІДАННЯ БАТАРЕЙЦЯ

Найбільше люблю оцю пору — провесінь з її молодими вітрами, з її чистими світанками, що розквітають на півнеба. Оживають після зими краснотали на Трухановім острові, мрійливо леліє в чеканні розливів безкрая задніпровська далеч... Вологі березневі вітри дмухають звідти на Київ, на Володимирську гірку, розбуджуючи в душі все те ласкаве, миле, далеке, що досі мовби дрімало десь у глибинах, а з першим подихом весни знов підіймається, пробивається на поверхню...

Усман та Марта! Де вони зараз? Як склалося їхнє життя? І чому саме про них щораз викликає в мені згадки оця ніжна київська провесінь?

Було це в Латвії. Після кількаденного виснажливого наступу по розгаслому фронтовому бездоріжжю нам випала, нарешті, передишка, і ми зупинились батареєю на одному хуторі, глухому, напівзруйнованому, закинутому серед боліт та березняків. Хазяїн хутора не відзначався особливою привітністю, господиня теж була досить стримана, скупа на слова, зате донька їхня — білявеньке, зовсім ще юне дівча — линула до бійців з відкритим серцем і не приховувала свого захоплення приходом наших військ до них на хутір.

Звали дівчину Марта. Жвава, прудконога, вона встигала бути скрізь, білкою проносилась сюди й туди по двору, метляючи світлими, як льон, косичками, шумлячи на бігу своєю рясною спідничкою та фартушком. Від неї все подвір'я здавалося нам веселішим, самим своїм виглядом вона мовби скрашувала похмуру природу того краю.

За кожним із нас були тисячі кілометрів фронтових доріг, безліч жорстоких смертельних боїв, і за цей час могли б зачерствіти наші серця, одначе, видно, не зачерствіли, видно, не притупилося око до

краси, бо невдовзі після прибуття на хутір ми вже помітили, що весна розбруньковується, що найчастіше Марта прошмигує там, де стоїть наймолодший із нас, підтягнутий, стрункий, як стебелина, ординарець командира батареї Усман.

Вихованець батареї, він був загальним улюбленцем, від нас у нього не було таємниць, і тому вся батарея знала, що жодна дівчина ще не обіймала, не цілувала Усмана,— всі чари першого кохання для нього були попереду. І ось тут, видно, настав і його час!..

Змінився на очах хлопець. І не стільки змінила його ота брава з червоним денцем кубанка, яку йому тут же пошив батарейний кравець, скільки змінився він внутрішньо в чеканні, в радісному передчутті чогось незвичайного... За що б не взявся — робота кипіла в його руках, і мрійлива світла усмішка весь час не сходила йому з лиця. Чистить автомат — посміхається до автомата, гляне на узлісся — посміхається узліссю, його молоденьким білокорим берізкам.

Хлопець не приховував перед нами свого захоплення Мартою, своїх бурхливих юнацьких переживань; перше їхнє кохання, займаючись, як вранішня зоря, над ними двома, клало свої відсвіти і на всю батарею. Ми теж хвилювались і переживали за них. Кожен з батарейців вважав за потрібне ощасливити Усмана своїми порадами та наставленнями, а коли ми бачили, як наші молодята про щось розмовляють удвох біля колодязя і Марта, бовтаючи відерцем, посміхається Усманові через плече відкрито, ясно, напівдитячо,— всім нам ставало гарно, теплішало на душі.

Дивувало одне: про що і як вони могли розмовляти, смуглявий оцей юнак із Самарканда і білява латиська дівчина? Марта майже зовсім не знала російської мови. Усманові вона теж давалась нелегко, а втім, це була єдина мова, на якій вони тільки й могли порозумітися.

Настав банний день. Раніше, коли Усманові випадало готувати баню, він брався за цю марудну роботу"знехотя, без найменшого ентузіазму: один клопіт, мовляв, нічого героїчного... Але цього разу він давно мріяв про роботу саме таку. Дарма що вогкі дрова лише сичать і не хочуть горіти, дарма що дим задухою тебе душить,— усе це ніщо, коли поруч з тобою чути дихання і сміх,, і зірками сяють крізь дим дівочі закохані оченята...

Кочегарили вони, звичайно, з Мартою. Удвох підносили дрова, удвох роздмухували вогонь, примостившись біля топки, як діти. Надвечір баня була, нарешті, готова, і Усман — весь у сажі, мов сажотрус,— прибЬ звідти, з городу, доповісти командирові батареї. Виструнчився, задиханий, чимось радісно спантеличений, як людина, що відкрила зненацька величезний скарб і ще сама не йме віри своєму щастю.

— Товаришу капітан, дозвольте рапортувати!

— Рапортуй.

— Баня, готов!.. Горить, кипить... Во, баня!..

І комбат, і всі присутні бачили, однак, що надто чимось схвильований хлопець, щось скоїлося з ним.

— Чого такий розпашілий прибіг, Усмане?.. Невже там із ким-небудь чарку випив?

— Ні, не випив, товаришу капітан!

— А що ж трапилось?

— Ми... ми... ми з нею поцілувались!

Оце була звістка! Комбат стояв приголомшений од-вертим Усмановим признанням.

— Ну новина!.. Як же це... хто кого спокусив? Хто винуватець?

— Дим, товаришу капітан! Вогонь розводили, дим ударив із топки, нічого не видно було... Самі й незчулися... Ні я, ні вона — тільки дим!..

Бійці зареготали, стримано посміхнувся й комбат.

— Ну що ж, винуватих нема... Тільки тепер тобі треба на ній женитись, Усмане... Ти подумав про це?

— Аякже! Багато-багато подумав1

— І що ж?

— Товаришу капітан, я готов!

Бійців щиро тішила Усманова запальна гарячковість, його чистосердечні признання.

— Нарешті й наша батарея матиме невістку,— жартували бійці.— Тільки який же вас піп повінчає? Вона ж, мабуть, католичка, а ти магометанської віри... Та крім того ж,— солдат: чи Верховна Ставка дозволите

Одначе хлопцеві було не до жартів, йому треба було готуватися до побачення... Виявляється, Марта запросила його на вечір до себе, на хазяйську половину, і увечері він уже буде там, зостанеться з нею в дівочій її світличці!

Справа набирала серйозного повороту. Іти чи не йти Усманові увечері до Марти? Думки батарейців про це розділились. Одні вважали, що це непристойно, батьки можуть зчинити скандал, інші ж, навпаки, рішуче були за те, щоб Усман скористався запросинами і щоб ішов неодмінно, бо інакше — спасувавши — він осоромить, мовляв, усю батарею.

Усман ждав, що скаже комбат.

— Можеш іти,— сказав, подумавши, комбат, який і сам був ще порівняно молодою людиною.— їди, але щоб чин чином було все, без усяких дурниць там, зрозумів? — суворо попередив він щасливця.

Бійці теж загомоніли, застерігаючи хлопця, даючи йому різні за ступенем мудрості поради, котрі мали озброїти кавалера перед таким важливим випробуванням:

— Дій сміливо, але без нахабства!

— Дружити — дружи, одначе кривдити не смій!

— Щоб нам потім за тебе не червоніти перед батьками... Бо ти молодий, а вона й зовсім молоденька...

Увечері Усман пішов на хазяйську половину, і вартові, походжаючи попід вікнами, були свідками його тріумфу. Бачили, як вся сім'я за добрим звичаєм щиро й шанобливо вітала Усмана в своєму колі, як сам господар, всадовивши майбутнього зятя за стіл, частував його якоюсь наливкою.

А наступного дня батарея одержала наказ рушати вперед.

Хмарний день, вороння грає в небі, вітер берези гне... Усе вже готове вирушати: мотори заведено, бійці сидять по машинах. Комбат,

глянувши на годинник, ось-ось має подати команду. Одначе, видно, і йому не хочеться сполохати тих, кому зараз співчуває уся його батарея, за ким, тамуючи зітхання, стежать і присму-чені батько й мати, що стоять на ґанку...

Серед двору на видноті Усман прощається з Мартою. Обоє повністю поглинуті своїм почуттям, і дарма, що за ними стежать десятки пар очей,— нікого й нічого для них, закоханих, зараз на світі не існує!

Рясні сльози градом котяться по дівочих щоках, а вона, усміхаючись, як сонце крізь дощ, все тримає хлопцеву руку в своїй руці, все надивляється на нього, на свого обранця, що стоїть перед нею, мов засліплений, мов зачарований.

Нарешті комбат обірвав ідилію:

— Усмане, пора!

І хлопець, востаннє стріпнувши дівчині руку, кинувся до машини і, підхоплений товаришами, миттю опинився в кузові. Машини набирають розгін. Марта деякий час ще біжить обіч шляху, щось гукає, махає рукою вслід, і льняні її косички безпорадно метляються в повітрі. Усман, зовсім блідий, безтямно вчепившись за борт, теж щось гукає їй у відповідь на своїй гортанній, нікому тут не зрозумілій мові... Товариші як могли заспокоювали його, одначе й самі оглядались на дівчину край шляху зі смутком розлуки, наче й вони теж прощались оце зі своїм першим коханням.

Починаючи з цього дня, Усман став ждати від Марти листа. Та хіба лише він ждав? Уся батарея ждала тепер того фронтового трикутника від своєї — хай ще й не "невістки", але таки ж нареченої! Що вона напише? Як себе поведе?

І ось, коли батарея вже вела бої на землях сусідньої — Естонської — республіки, довгожданий лист, нарешті, прийшов, принесла польова пошта на батарею слівце від Марти! Звістка про це миттю облетіла всю вогневу. Само собою розумілося, що Усман всім прочитає листа, з усіма поділиться теплом свого далекого кохання. Та ба — трапилось непередбачене: лист було на писано латиською мовою, якою ніхто з батарейців нг володів.

Усманові — хоч на небо дерись: як його прочитати, до кого звернутись за допомогою? Чи до отих гнилих замінованих боліт, чи до оцих тонких білокорих берізок?

Хлопець, однак, не довго вдавався в тугу. Головне, що лист був, лист, написаний Мартиною рукою! Аркушик із школярського зошита і на ньому так старанно й загадково, рядок за рядком — лист любові до тебе. І хоч Усман не розумів з нього жодного слова, але ходив сяючий, щасливий... Не забула-таки, згадала, жде!

Носив той лист біля самого серця, добував по кілька разів на день... І смішно, й зворушливо було бачити, як стоїть він десь на узліссі між білими цівками березняка і, добувши лист, радісно "читає", мовби ділиться своїм щастям з березами, болотами, низьким прибалтійським небом.

Так тяглося тиждень чи й два. Батарея вже стала забувати про лист, не до нього було їй у цей час: бої точились жорстокі, немало було гірких втрат. Та ось приходить наказ — батарею разом з полком перекидають на іншу ділянку фронту. Довелось переїжджати через уже визволену Ригу.

Бійці, які їхали з Усманом на однім грузовику, помітили, що, опинившись у місті, хлопець дивно занепокоївся, кидається від борту до борту, когось жадібно шукає в натовпі збудженим поглядом.

— Що з тобою, Усмане?

— Стоп! — раптом забарабанив він у кабіну, де сидів комбат.— Один секунд! Товаришу капітан! Секунд, один секунд!

Капітан озирнувся і побачив крізь скло вкрай збентежене, зблідле обличчя ординарця.

— Що тобі?

— Марта! Марта! — заволав хлопець, показуючи рукою в людське юрмище.

Думали, що й справді він десь угледів у натовпі Мар-ту, і, хоч як поспішно проходила батарея містом, комбат вважав за можливе вділити "один секунд" для Усманових сердечних справ.

Зупинились, і Усман, вилетівши з кузова, стрімголов кинувся в натовп на тротуар. Перехожі стали озиратися. Перед Усманом саме проходив солідний громадянин у шубі, з двома дамами попід руки.

— Стій! — владно зупинив його Усман і, швидко добувши з нагрудної кишені лист, простяг незнайомому: — Читай!

— Даруйте, але...

— Читай, читай, без розмов!

Довкола них незабаром зібрався натовп,— бійці змішалися з перехожими.

— Коли просять, то чому ж: читайте,— підохочував натовп.

Громадянин у шубі знизав плечима, поправив на носі масивні окуляри і став голосно, як відозву, читати інтимне дівоче послання, тут же перекладаючи його для Усмана.

Лист був як лист. Дівчина присягалася у своїй вірності, писала, що образ Усмана весь час стоїть перед нею, сниться їй ночами... Одне слово, все було так, як буває в листах палко, по-школярськи закоханих дівчат.

Засліпленими від щастя очима дивився Усман на громадянина в шубі, і, видно, солодкою музикою, весняним співом солов'я здавалось зараз йому це пісне монотонне читання. Доки читалось, ніхто не дозволив собі безтактного жарту, в серйозній задумі слухала батарея, слухав і цивільний люд, душею збагнувши, видно, всю

важливість цих, хай трохи й наївних, дівочих звірянь. І хоч на обрії ще стугоніли артилерійські гули, нікого не здивувало, що бойова батарея, зупинившись серед вулиці, схвильовано слухає лист закоханої дівчини, забувши на мить про війну з її залізними законами, поставивши в цей момент над їхньою суворістю трепетно-ніжну чистоту цього юного кохання.

Кілька хвилин, затрачених тут, батарея потім надолужила на марші. Але скільки було розмов, скільки радості для Усмана... Згодом, коли ми йшли вже Польщею, Усман одержав від Марти другого листа. Цього вже було написано російською мовою: дівчина вчилась!

...У боях на Віслі мене було поранено, і я назавжди змушений був розлучитися зі своїми батарейцями.

З плином часу загубились для мене сліди Усмана і Марти. Не знаю, де зараз вони, ці двоє наших закоханих, де зустрічають вічно молоду оцю провесінь... Але, думаючи про них, я чомусь певен, що вони разом, у парі, і що обоє вони — щасливі!

1947